

SÖRMLÄNDSLÅTEN

NR 1

1976

UR INNEHÅLLET:

Gustaf Wetter 75 år

Långdans

Vals

Vingåkersdanser

Boströmiana

m. m.

m. m.

**Långdans
och vals!**

INNEHÅLL

1. Tack för förtroendet
2. Gustaf Wetter 75 år
5. Långdans
8. Vals
11. Långdans och vals. Musiken.
18. Breflådan
19. Fortsättningen grof
20. Boströmiana
22. Några märkliga Vingåkersdanser
28. Skivspalten
30. Spelmän in memoriam
31. Gåvor på förbundets årsmöte

TACK

Som ny ordförande i Södermanlands Spelmansförbundet ber jag att få tacka för förtroendet.

Tack vill jag säga till Arne och Henry, och ett ännu större Tack till dem för att de fortfarande kommer att lägga ner arbete och energi på förbundet.

Samtidigt vill jag passa på att hälsa de nya styrelsemedlemmarna välkomna, Christina Frohm och Larz Lordin.

Tack till Anonymus för den fina gåvan på 1000:- kr. Din önskan skall vi i styrelsen försöka uppfylla: att det fortsatta arbetet i förbundet skall gå i Arnes och Henrys anda.

Med hälsningar och förhoppningar om fortsatt framgång för Södermanlands Spelmansförbundet tecknar

Sören, spelman i Malmabygdens Spelmanslag som med förkärlek gärna dansar en polska eller två.

410425-8233	OLSSON, ERNST VIKTOR SUREN	FUPRÄDSFORM 7544
44032MALMKÖPING	23 BSTERUND	78 04 820501 26412 72 04 820501 26608
SKOLT 50	480923-1642	Personnr 3 30
G 740214	1	
L MALMA	MALMA 6	

SÖRMLANDSLÅTEN distribueras till medlemmarna i Södermanlands Spelmansförbundet och Sörmländska Ungdomsringen. Utomstående kan göra en prenumeration på spelmansförbundets cirkulär (inklusive SÖRMLANDSLÅTEN) för ett år genom att sätta in kr 15:-- på postgiro 12 24 74 - 0, adress: Södermanlands Spelmansförbundet, c/o Bo Classon, Södertälje. Skriv "Cirkulärprenumeration" på talongen.

Upplaga: 1.500 ex

Utkommer 2 gånger per år

Redaktionsadress:

c/o Blomberg, Holmfastvägen 8
151 36 Södertälje. Tel. (0755) 64686

Annonsering om aktiviteter utom Sörmland kan i mån av plats ske. Annonspis 250:-/helsida.

Arne Blomberg:

GUSTAF WETTER 75 ÅR

Folkuppfostrare och folk- musiker.

Gustaf Wetter är en ung folkskollärare, nu i Sunhult, Frinnaryd, Jönköpings län.

Bredvid sitt lärarekall har W. till sin livsuppgift tagit musiken. Han har specialiserat sig på vår vackra folkmusik, och han gör allt vad han kan för att vinna förståelse för detta element i vår gamla bygdekultur. Hr Wetter har upptecknat ett 60-tal låtar från Småland och några från Närke. Ett bevis på hans kompetens å området är väl det, att han blev förste pristagare vid en nyligen i Karlskoga anordnad spelmanstävling.

Gustaf Wetter.

Ovanstående stod en gång att läsa i tidningen Såningsmannen. Året var 1924 och den omnämnde unge folkskolläraren skulle snart fara till en ny lärartjänst i Katrineholm.

'Bredvid sitt lärarekall har W. till sin livsuppgift tagit musiken', en livsuppgift som följde Gustaf Wetter och hans bagage till Sörmland. En livsuppgift som kom att bli av avgörande betydelse för den sörmländska spelmannens rörelsen.

Då förbundet bildades 1925 valdes Gustaf till sekreterare och med några få års undantag har han arbetat i förbundsstyrelsen i ett halvsekel.

1939 valdes Wetter till ordförande, en befattning som han innehade i 36 år. De senaste åtta åren har vännen Gustaf varit både hedersordförande, vice ordförande och arkivarie.

*Gustaf Wetter har inte missat
en spelmansstämma sedan 1925!*

*Spelmännens
hyllar Wetter*

*Wetter
medalj-
belönad*

Söd. Tyl. 20. 4. 25.
**Den svenska all-
mogemusiken.**

Aftonunderhållning i Tuna-Enstaberger föreläsningssanstalt.

Tuna-Enstaberger föreläsningssanstalt avslutade i lördags sin vacker min med ett föredrag av folkskolläraren Gustaf Wetter från Katrineholm om "Den svenska allmogemusiken", sedermera tolkad genom ett 60-tal folklåtar på fiol. Det må gärna sägas att hr Wetter som redan tyots sin ungdom hunnit bli förste pristagare vid flera större spelmanstävlingar, var en synnerligen angenäm bekantskap. Hans spel var konstnärligt och värdat utan effektökeri. I det korta men instruktiva inledningsföredraget, skildrades vad som gjorts för uppteckandet och bevarandet av vår gamla folkmusik, men också huru, tyvärr, musiken nu för tiden ofta bestämmas av sista modet och geschäftet, huru dragspelet och jazzen eller de likaledes importerade sångerna till cittra och gitarr vandalerat svenska folkets musikaliska sinne.

Efter föredraget spelades en hel del gamla låtar, valser, polskor, visor och marscher m. m. Något som betydligt ökade konsertens värde var, att varje musikstycke föregicks av en kort, men klar orientering över dess tillkomst, innehåll och egenart.

Ingen annan av spelmansförbundets många medarbetare har i så hög grad satt sin prägel på organisationen som Gustaf Wetter. Hans organisationstalang, personlighet och folkmusikkunnande har gjort honom till en känd person i hela landet. För sina insatser har Gustaf fått många utmärkelser och han kan pryda sin dräkt med en rad guldmärken: spelmansförbunden i Sörmland (förstås), Östergötland, Småland, Örebro län och Åland har tilldelat honom sina respektive guldmärken, han innehar zornmärket i guld och den sällsynta hazeliusmedaljen i silver.

Som belöning för sin gärning som upptecknare (han började som 17-åring) fick han 1965 tillsammans med Harry Martinsson och Carl-Herman Runnström Södermanlands läns första kulturstipendium.

*

Södermanlands Spelmansförbund var 1939 en fattig organisation, det stora uppteckningsarbetet hade kostat stora pengar och kassan innehöll endast några hundralappar då Gustaf Wetter trädde till. Målmedvetet började han ett ekonomiskt uppbyggnadsarbete, stämmor och tombolor har under årens lopp varit de dominerande inkomstkällorna. Södermanlands läns landsting var kanske landets första landsting som började intressera sig för folkmusiken, redan 1946 fick förbundet sitt första landstingsbidrag. En förutseende sörmländsk kulturpolitik som i dag helt och fullt "auktoriserats" av den nya statliga kulturpolitiken.

Förbundet upplevde under krigsåren ett nytt uppbyggnadsskede, verksamheten var till en början relativt ringa och deltagandet vid stämmor och möten var av naturliga orsaker också lågt. Styrelsen dominerades under de första åren helt av Wetter som fram till 1945 var både ordförande och sekreterare.

Förnämlig plakett
till Gustaf Wetter
för hembygdsvård

Ett framsynt förslag på årsmötet 1942 var att undersöka möjligheterna att göra inspelningar på grammofon eller stålband av "värdefull sörmländsk folkmusik". Sorgligt nog realiserades aldrig planerna, tänk vilket komplement det hade varit till OA:s uppteckningar!

Så är det inom allt arbete, det är inte alla initiativ som leder till resultat. Ett annat förslag, som också rann ut i sanden, väcktes 1929 och gick ut på att förbundet sommaren 1930 skulle anordna en riksspelmansstämma och i samband därmed försöka bilda en riksorganisation för landets alla spelmän samt starta en tidskrift för spelmännen. Tiden var dock inte mogen för en sådan åtgärd, det dröjde 16 år innan planen kunde förverkligas men då var det inte sörmlänningarna utan Dalarnas Spelmansförbund som lyckades samla representanter från olika landskapsförbund till ett Sveriges Spelmäns Riksråd. Något tidigare hade Svenska Ungdomsringen med bland andra Gustaf Wetter som "tungt namn" med sämre lycka försökt sig på samma sak.

*

Småländsk ekonomi

Gustaf Wetter har som folkmusikarbetare haft tre mål: att rädda låtarna till eftervärlden, att ge spelmännen ett gott anseende och att ge förbundet en ekonomisk ryggrad.

Det är tveklöst att han lyckats väl i sitt arbete. Han har själv tecknat upp över 600 melodier och han har drivit fram olika lathäften så att musiken har blivit använd. Kontakterna med massmedia har alltid varit goda, inte minst tack vare Gustaf, som gärna lockat med sig journalister till uppteckningsarbeten, stämmor och föreläsningar. Ekonomin har jag tidigare nämnt. Måhända ligger det något i talet om smälänningarnas ekonomiska sinne, i alla fall vad det gäller smälänningen Wetter. Med

spelmansmätt mätt blev Södermanlands Spelmansförbund under 50- och 60-talen ett ganska välbärgat förbund. Författaren, som 1968 efterträdde Gustaf Wetter, har måhända lyckats något vad gäller de två första av de wetterska teserna men med ekonomin går det dessvärre en saktelig kräftgång, den under de senaste åren starkt expansiva verksamheten drar stora kostnader.

Under den nästan 30 år långa period som Gustaf Wetter styr organisationen har verksamhet, ekonomi och medlemsantal stadigt förstärkts. Stämmorna har varit många och välbesökta. De mest kända är förstås de årliga stämmorna på Julita skans som lockat stora skaror publik och spelmän.

*Hazelius-medaljen
till Gustaf Wetter*

*Sörmlandsspelman fick
en sällsynt utmärkelse*

Gustaf Wetter är en av de största personligheterna inom vår svenska spelman rörelse, hans betydelse för Södermanlands Spelmansförbunds verksamhet är ofantlig!

Jag är säker på att tusentals spelmän från hela landet instämmer i min lyckönskan till Gustaf i samband med hans sjuttiofemårsdag!!

Arne Blomberg

*"Den rare Wetter", sade landshövdingen
om spelmansstämmans spelglade dirigent*

*Gustaf Wetter ersatte solen
vid spelmansstämma på Djulö*

Långdansen

Henry Sjöberg

Allmänt

När vi idag talar om långdansen, menar vi oftast den form av dans som utförs i ring eller sladd, vanligen beledsagad av sång.

Just denna typ av dans är känd från medeltiden i Europa och man talar om två former, en långsam och en snabb, eller en skriden och en sprungen. Båda formerna dansades med enkla steg och vanligen leddes dansen av en försångare, som sjöng strofen, varefter samtliga deltagare deltog i omkvädet. Ett exempel på denna sång är den som Ingvar Andersson lanserat på våra träffar under det senaste året och där första strofen lyder:

"Det var ett par skälmar, som lade ihop rå",
Skroro rompompej,

Huru de mjölnarns dotter skulle få,
För trilleritrå, de ruskar väl å...
För trillan ligger uti trallalej.

(Bättre tåga än illa tala ur Filikromen, upptecknad i Östergötland).

Det här sättet att dansa var tydligen populärt över hela Europa. I Frankrike kallades den långsamma formen för Branle, den snabba för Farandole.

Rester av detta dansande finns framförallt kvar på Färöarna, där man fortfarande dansar ringdans med försångare.

Sverige

Många tecken tyder på att även vi i Sverige hade samma dansformer under medeltiden. Det finns inte många faktiska bevis från medeltiden, men i Olaus Magnus Historia om de nordiska folken (1555) finns ett omnämnande av en ringdans som benämnes: Danser som dansas under veklagan. Vi kallar vanligen dansen för lappdans, eftersom O. M. omnämner dansen som förekommande i Lappland.

Under sextonhundratalet är det lika ont om meddelanden. Prosten Marcus Simming omnämner 1685 att långdansen dansas i Vingåker. Under 1700-talet är det framförallt två uppteckningar som kan vara av intresse. Först Lagerbrings berättelse om den skånska långdansen (den långa dansen). Beskrivningen är utförd 1745. Så Carl von Linnés beskrivning över långdansen i Mora (1734). Båda beskrivningarna är entydiga, dvs de beskriver samma typ av dans. Det är fråga om en ringdans med sluten fattning. Stegen synes även de överensstämna.

Det är troligen fråga om det s. k. dubbla branlesteget, dvs två steg åt vänster och två steg åt höger.

Under 1800-talet ökar antalet beskrivningar avsevärt. Detta till stor del beroende på det nyvaknade intresset för gamla seder och bruk.

Gemensamt för de flesta uppteckningarna är att det är två typer av långdansen som beskrivs, dels den s. k. skridna, den långsamma typen, där dansarna går runt i takt med musiken, dels den sprungna, där dansarna springer runt i ring eller sladd till musiken. Den senare formen lever kvar än idag, framförallt vid midsommar- och julfirande. Den förre formen levde kvar till slutet av 1800-talet på landsbygden och där företrädesvis på bröllop där dansen ingick i det fasta bröllopsceremonielet.

Sörmland

Vårt landskap innehar inte någon speciell särprägel, utan våra traditioner synes stämma väl överens med dem som finns i hela vårt östra kulturområde. Som vi har nämnt så många gånger tidigare, har Södermanland begåvats med upptecknare i hög grad, vilket betyder att vi ganska väl känner till vår dans och musik. Jag tror att den bästa början när det gäller att presentera långdansen i vårt landskap är att låta silversmeden Gustaf Eriksson från Åker komma till tals. Här följer fyra uppteckningar från olika delar av landskapet, samtliga upptecknade av Gustaf Eriksson ungefär år 1870.

Dandudeli

Ringkrets bildas af lekens samtliga medlemmar. Ringen sätter sig i rörelse under kontakt och följande sång:

Danduli, för dandulittan!

Danduli, för dandulitta!

Danduli, för dandulej!

Detta sjunges några gånger då en släpper med båda händerna samt vänder sig ut och in i ringen

eller helt om med ryggen ingåt och klappar och slår ihop händerna. Under denna rörelse sakta takter men sången fortfar. Så den ena efter den andra och en och en på hvar sitt motsatta håll i ringen tills alla äro omvända. Då tvenne eller fler bredvid hvarandra vänt sig och klappat något litet så sammanhåka de sig med händerna tills ringen är ut och invänd. Så kan man vända sig helt om igen till ringen blir som i början då takten ökas. Dansas några slag med raskare takt och samma sång i. Upplösning.
Känd äfven i Årila...

Julita socken

Sorultakultä

(nationaldans)

Ungdomen som skall utföra leken parar sig och ställa sig i ring och blott parvis hållande hvarandra i händerna. Sång börjas:

Ha´ du sitt te´ mi Sorultäkultä,
Sorultäkultä lunkä hem?--
Ja ja´ såg henne i går med två hvita grisär,
Två svartä grisär rultä hem!
(torde icke hvara fullständig)

eller:

Ha´ du sitt te´ mi Sorultäkultä,
So rultä kultä rultä hem?
Med sju grisär små
med sju grisär grå:
Ha´ du sitt henne rultä hem?

Genast vid sångens början, och under vissa afmått i stanser och repriser, flyttar jag af hvart par den till höger stående framför sin make och sidokamrat till vänster.

Under visst afmått i sången flyttar jag den framför stående till sin makes och bakförståendes kamrats venstra sida.

Så flyttar nu den högra sig efter samma afmått framför den venstra och så vidare så länge man vill. Men här är maktpåliggande att hvarje par alltid på något sätt som sammanhålla hvarandra och att hvarje flyttning hela ringen igenom måste ske ögonblickligen och på samma gång lika ty om endera gör felsteg så är hela dansen skämd.

Om icke afmåtten äro för långa i sången, och flyttningen icke går för långsamt så erbjuder denna

dans en skön anblick. Men att kunna dansa den rätt fordras god öfvning och lätthet i rörelserna. Vid föredraget i Årila socken 1865 var blott ett mindre antal, men alla tillhörande ett hushåll och familj, och voro följaktligen väl öfvade. Sången har man hört som vaggsång eller för barn i flera socknar och i Åkers härad, men någon dans så beskaffad vet man icke af.

Pilo

Ungdom är samlad; Anförare, vanligtvis quinlig, väljes, och man bildar endera ring, hållande hvarandra i händerna, eller slingrande kedja äfven fast hållande hvarandra och kedjan har sina obestämda rörelser hur som heldst; krok och bugter eller såsom en S. Sång börjas i språngtakt och ringen eller kedjan sätter sig i rörelse:

Ära vare Gud!
Nu har ja´ vari´ brud!
Å´ rättnu så ä´ de qväller :/
I sängen har jag varit
Roligt ha´ ja´ hafvit
Å´ vin ha´ ja´ drucki´ ur buteljer :/:

Under denna fämätta sång och springdans behagar det anföraren att de andra ovetande göra tvär vändning och därvid utropa:

PILO!!!

Vid detta utrop måste alla vända sig, och som utropen och vändningarna komma alt oftare på hvarandra så ökas äfven takten till starkare fart och snart upplöser sig hela dansen i fullkomlig villervalla; och då leken fortgått en stund så är hvar och nöjd att hvila.

Vansö socken

Sölingen

De lekande ställa sig i flankerad ring, dvs vändande sig rätt efter hvarandra och utan att hålla i hvarandra. Nu sätter ringen sig i rörelse efter lämplig takt och vid man flankerat några hvarf så vänder en sig om. Denne fattar med sin venstra arm under den mötandes högra samt svänger omkring honom ett halfslag att han blir vänd emot sin närmaste. Den första fortsätter rörelsen så att han följer flanken såsom förut, men den som nu blir motvänd fattar sin mötande med sin högra arm under dennes venstra och svänger denne ett

Polska efter Boström

uppt 1936 O.A.

halfslag att denne blir motvänd sin närmaste och själf fortsätter rörelsen så att han följer flanken såsom den första. Den nu motvände fattar sin närmaste under dess högra arm med sin venstra och så vidare. Armfattningen kan omvexla efter godtycke från höger till venster eller blott höger eller venster och kan bero af inöfvningar. Dansen kan vidare fortgå så länge man vill flera hvarf ringen eller laget igenom.

Uti Länna socken där denna dans blott setts och i byar hvarest ofta mycket barn finnas så öfvade sig ganska tidigt och när dansen ledigt fortgår så är det en skön anblick.

Några ord till sången har man icke kunnat spåra.

Länna socken.

Sammanfattningsvis skulle jag vilja framhålla följande:

1. Långdanserna kan indelas på många olika sätt. Man skilde mellan snabba och långsamma, men även mellan långdanser som dansades utomhus och långdanser som dansades inomhus. När det gäller ovanstående uppteckningar från Södermanland vet vi att de användes inomhus. Det framgår inte direkt av dessa uppteckningar, men Gustaf Eriksson nämner vid ett annat uppteckningstillfälle hur dansen utomhus ser ut.

Om dessa uppteckningar tillhör de snabba eller långsamma kan inte bestämmas med utgångspunkt från uppteckningarna. Om jag får göra en egen gissning, tror jag att endast Sölingen tillhör den skridna typen.

2. Några speciella steg förekom sällan. Vanligt var springsteg eller gångsteg. Om man använde speciella steg, var dessa enbart till för att markera takten eller framhäva någon särskild del av sången eller rörelsen.

3. Om ni vill pröva t. ex. den snabba formen av långdans, så kom ihåg att den inte är speciellt enkel. Den bör inte direkt sammanblandas med den relativt ytliga dans som används idag vid dans kring julgran eller midsommarstång.

*Brudpolska
efter Federn*

upptecknad 1936 av OA
efter Rickard Forsman,
Oxelösund.

Text: "Ära vare Gud, nu har jag varit brud,
och rätt nu så är det kväller.
I sängen har ja' var't å roligt har jag haft
å smakat har jag på buteljen".

Vals

Henry Sjöberg

Allmänt

Valsens ursprung är svårt att fastställa. För att redovisa hur uppfattningarna går isär följer här tre tyska forskares syn på valsen:

Franz M. Böhme: Geschichte des Tanzes in Deutschland (1886)

"Valsen är en äkta tysk nationaldans som under annat namn, ursprungligen i Sydtykland, särskilt i Österrike och Schwaben sedan etthundra år varit känd, men som under dagens benämning har blivit Tysklands nationalegendom.

I sin form är valsen en pardans - en runddans, vars gamla namn var Dreher.

Stegen fördelas på två takter:

$3/4$ $\left| \begin{array}{c} \downarrow \\ v \end{array} \right| \begin{array}{c} \downarrow \\ h \end{array} \left| \begin{array}{c} \downarrow \\ v \end{array} \right| \begin{array}{c} \downarrow \\ h \end{array} \left| \begin{array}{c} \downarrow \\ v \end{array} \right| \begin{array}{c} \downarrow \\ h \end{array} \left| \begin{array}{c} \downarrow \\ h \end{array} \right|$ osv

Om uppkomst och ålder finns det två uppfattningar:

1. Den vanligaste samt också min uppfattning att den sedan slutet av 18:e århundradet (slutet av 1700-talet) kallade dansen Walzer i 3/4-takt, har utvecklats ur den gamla Dreher eller Ländler (3/4- eller 3/8-takt). Dansens första förekomst kan inte bestämmas. Man kan slutligen gå tillbaka till 12:e och 13:e århundradet och i andra delen av varje tysk dans (efterdansen), en springdans (alltid i 3/4-takt), se början av valsen.
2. Szerwinskis (Geschichte der Tanzkunst) åsikt, enligt vilken valsen har utvecklats ur Langaus. Langaus kallades dansen för att de dansande skulle genomdansa en lång sal med så få varv som möjligt.

Att den tyska valsen skulle ha utvecklats ur den första delen av Courante är ett ohållbart antagande av fransmännen.

Ordet Walzen (valsa = att vrida sig runt sin egen axel) hittar vi redan i gammalhögtyskans walzan och också i medelhögtyskans walzen. Enbart på dans har detta uttryck dock före slutet av 18:e århundradet aldrig använts."

Karl Storck: Der Tanz (1903)

"Varför just de tyska dansmästarna har varit emot valsen förstår jag inte. För valsen är en urtysk nationaldans och vi skulle egentligen glädja oss, att efter så lång tid som de franska danserna har varit allena rådande, nu också en tysk dans kom på modet.

Man kan hos valsen också i musikaliskt hänseende

hitta grunderna av alla de tyska danserna, också Allemandens.

Ländler eller Ländler, Zweitritt (tvåsteg), der Schwäbische och Steirische är endast andra namn för en i det väsentliga överensstämmande dans. Walzer är egentligen enbart ett namn för den gamla Langaus.

Att valsa betyder enbart att under vridningar förflytta sig från sin plats, på det viset kan varje runddans kallas vals. Så talar man om Galoppvals, Polka-vals, Mazurka-vals.

Med Walzer förstår man däremot i regel alltid den urgamla tyska dansen som utförs i 3/4- eller 3/8-takt, alltid med betoning (markering) av första

The new German Waltz

taktdelen. Uttrycker man hastigheten med metronomsiffror, erhåller man för den gamla trestegsvalsens $\text{♩} = 56$, vilket betyder att 168 steg i minuten skall utföras. Den äldre Strauss bestämde alltid tempot till $\text{♩} = 72$. Idag finner vi ofta att tempot har ökat ända till $\text{♩} = 100$.

Tvåstegsvalsens är egentligen ingenting annat än att Galoppen har anpassats till valsrytmen.

De stora framgångarna, som operan "Una cosa rara" av Vincent Martin y Soler (1787) hade i Wien, hjälpte valsen, som för första gången visades på en scen, till allmän utbredning i det högre sällskapet."

Viktor Junck: Handbuch des Tanzes (1925)

"Valsens ursprung härledes av olika auktoriteter på olika sätt:

- Mest trolig är härkomsten ur Ländler och den gamla Dreher, som återigen är mycket lik den tyska dansen Allemande i tretakt.
- Man kan gå tillbaka till 1100-talet och 1200-talet och se dansens ursprung i efterdanserna i tretakt (Esprungale, Proporto osv).
- Czerwinski antar att Langaus har bildat ursprunget.
- Waldau antar att Soisedska och Ländler har bildat ursprunget.
- Desrat påstår t. o. m. Volta
- Några andra fransmän anser första delen av Courante.

Namnet vals uppkommer först i slutet av 1700-talet.

Omkring 1820 bestraffades de som dansade vals med att de inte fick absolution.

Tempo ursprungligen $\text{♩} = 56$, Strauss vals $\text{♩} = 72$."

Sverige

Benämningen vals uppkommer i slutet av 1700-talet, framförallt som beteckning på en tur i kontradanser. (Se t. ex. nr 1 Grefvinnan Brahe i Åkerhielms dansbok från 1785). I Koskulls satir över danskonsten (1785) finns en beskrivning av vals:

"Vals, de förra moderna hafva vi fådt Utrikes, men denna figuren hafva vi lärt af vårt eget Bondefolk, ingen som passerat någon tid av Våhr eller Sommar på Landet, lærer vara obekant, huru Bondefolcket i synnerhet Ungdomen rogar sig, at i gröngräset häldst vid någon liten backe, så lägger sig alltid 2 och 2, den ena på den andra, håller sig fast med armarna och kastar benen öfver hvarandra, och i denna ställning rullar eller valsar de utföre backen. Detta har förr varit en lek, innan de Förmämare nu gjordt det til alfvar, då det är introducerat i Contradansar, och skier efter Musique. Figuren är nästan den samma, och exequeras på samma sätt, NB, i dans skier det stående.

Damen och Cavallieren fattar hvarannan med en hand omkring lifvet, de andra bägge händer hållas uti hvarannan, trycka hvarannan det bästa de kunna til lifvet, och svänga så ikring i Ring, alltid lagandes så, at Cavallieren har ett knä emillan Damens lår, som alltid måste hafva dem öppna, om valsens annars skall gå jämt. Alt som en Dame är stark eller späd, tåler hon en starckare eller lindrigare Vals, hvilket af en förnuftig Cavallier bör afpassas."

Som självständig dansform sprider sig dansen över landet i början av 1800-talet. Nicolovius (Nils Lovén) beskriver i "Folklivet i Skytts härads i Skåne vid början av 1800-talet" hur valsens kom in i Skåne:

"I min barndom behövdes, till och med bland ungdomlingar av bättre stånd, ej mera än hälsan för att ha hjärtligt roligt. Med alldeles tom kassa, i hemmavävda och hemmafärgade kläder, tillskurna och sydda av bondskräddare, (vilka, om man gjorde någon anmärkning mot klädernas sits, besvarade den med deras diktatoriska: "det skall vara så nu för tiden", utan att vi brydde oss om att betvivla deras auktoritet) hade jag och mina jämnåriga obeskrivligt roligt på de baler, som anställdes på prästgårdarna inom häradet och hos därvarande ståndspersoner vid jultiden. Salen, i vilken vi dansade, var eklärad med ett par talgljus på kakelugnen och ett eller två talgljus i varje fönsterluft. Bakom dessa sistnämnda ljus såg man inifrån huvud vid huvud, packade tillsammans så tätt som möjligt och tillhöriga drängar och pigor, vilka med otroligt tålmod uthärdade att i denna obekväma ställning hela natten igenom åskåda de dansande, i hopp dels att sättas i tillfälle att justera något redan bland dem infört, dels ock att uppsnappa något nytt. Valsen, som då var en nymodig dans och nu dansas så väl av vår allmog, banade sig också vid den tiden väg genom dessa fönster till böndernas kretsar, där den emottogs under namn av "väggadansen"."

Tydligt är, att det nya sättet att dansa som lanserades med valsens snabbt spreds över landet. Den stora förändringen bestod i att när man tidigare svängt runt på ett ställe i rummet, förflyttade man sig nu runt efter väggarna.

I en del uppsatser om dans kan man läsa att vissa delar av landet inte började dansa vals förrän i mitten av 1800-talet. Här har med all säkerhet en missuppfattning uppkommit. Ungdomen - de som dansar - tar upp sättet att röra sig väldigt snabbt och blir så förtjusta i denna typ av rörelse att man även inför den i polskdansens. Däremot dröjer det olika lång tid innan spelmännen börjar spela vals. I de flesta landskap finns uppteckningar, som visar att spelmännen spelade sina gamla melodier, företrädesvis av långdanstyp, och att just dessa melodier så småningom fick namnet vals.

Sörmland

Liksom när det gäller långdansens så skiljer sig inte vårt landskap i någon högre grad från det övriga landet när det gäller sättet att dansa vals.

Låt oss se vad Gustaf Eriksson skriver:

"Valsen var en mera menlös dans än slängpolska och för

klenare ungdom mera tjänlig ty kroppsrörelserna voro icke så ansträngande. Att tydligt beskriva stigningen är lika svårt och obestämdt som med polskan, ty variationerna voro många och berodde på hvars och ens naturliga kvickhet och lediga rörelser. Men här kunde många dansa på en gång. Här några textprof till valsmelodier:

Kom sköna flicka valsa med mej
valsa med mej valsa med mej.
Hurtigt med dej så svänger ja mej
svänger ja mej svänger ja mej
Mitt uti dansen gif mig en kyss
Oh hvilken sällhet gaf du mig nyss
gaf du mig nyss gaf du mig nyss
Du ger blott en jag ger då två
Sen bör då dansen alltid få gå
Oh vilken sällhet gaf du mig nyss
Gaf du mig så nyss."

I den uppteckning som ovanstående är hämtat från, anger Gustaf Eriksson att han talar om hur det var i Södermanland när han var ung, dvs på 1830-talet.

Om vi utgår från övriga uppteckningar från samma tid, var valsen relativt långsam fortfarande. De former som fanns var trestegsvals och stigvals. Under slutet av 1800-talet ökar hastigheten och man börjar allmänt att dansa springvals. Denna utförs i stort sett som den hambopolkett som fortfarande dansas idag under namnet "gubbstöt". Den stora skillnaden var att man "guppade" lite mer i springvalsen.

Under påverkan av den snabba musiken övergår många till att dansa tvåstegsvals. Här säger väl namnet allt, men det är viktigt att observera att man inte som i den tidiga valsen svänger ett varv på två takter utan svängningen går avsevärt långsammare och utifrån varje persons tycke och smak.

I början av 1900-talet kommer så bostonvalsen. Det är ingenting annat än den tidiga vals som t. ex. Böhme anger som typisk för den av Strauss lanserade valsen. Alltså långa glidande steg med ett halvt varvs vändning på varje takt. Bostonvalsen innehåller vid sin entré i dansvärlden oftast flera turer, men tydligt var att enbart själva karaktären blev populär.

Hastigheten har under vårt århundrade växlat kraftigt, från det vi kallar "spelmansvals" till den andra ytterligheten, Jularbos version av "Livet i Finnskogarna", för att återigen under 70-talet öka igen.

De uppteckningar som finns från Södermanland visar att de enda variationer som fanns var stegvariationer, någon form av turer fanns inte.

Till slut!

Mellan danserna långdans och vals finns egentligen ingen koppling. Visserligen dansas idag gärna vals i ring under beteckningen "familjevals", men ingen uppteckning finns, som visar att detta på något sätt var vanligt förr, utan får mer tillskrivas folkdansrörelsen. Men däremot finns en klar koppling i musiken och detta är bakgrunden till att vi denna gång har valt att skriva om två dansformer i samma nummer.

Långdans och vals

Musiken

Ingvar Andersson

Arne Blomberg

Henry Sjöberg

LÅNGDANS

När det gäller musiken till långdansen är det svårt att idag bringa klarhet i hur utvecklingen verkligen har varit. Vi har valt att visa några exempel som vi bedömer som ålderdomliga.

Som utgångspunkt har vi valt en fransk melodi till långdansen "Farandole".

Farandole, Poésies Populaires de Gascogne.

The musical score for "Farandole" is written in G major (one sharp) and 6/8 time. It consists of six staves of music. The melody is characterized by a mix of eighth and sixteenth notes, with a rhythmic pattern that is typical of traditional folk dances. The piece concludes with a double bar line on the sixth staff.

En melodi av samma typ finner vi i Rosenbergs första samling. Den är upptecknad i Södermanland för ungefär 150 år sedan.

N:o 143. Andante.

N:o 143. En gammal, slipprig visa, måhända från Gustaf III:s tidevarf, hvilken sjöngs ännu på 20-talet.

Ytterligare ett exempel är nr 147 ur samma samling.

N:o 147. Andantino.

N:o 147. En gammal dryckesvisa, oskyldig till sitt innehåll och märklig för sin melodi, som eger en helt religiös anda och för visso står långt framom en mängd andliga sånger, som sjungas inom nutidens pietistiska kretsar.

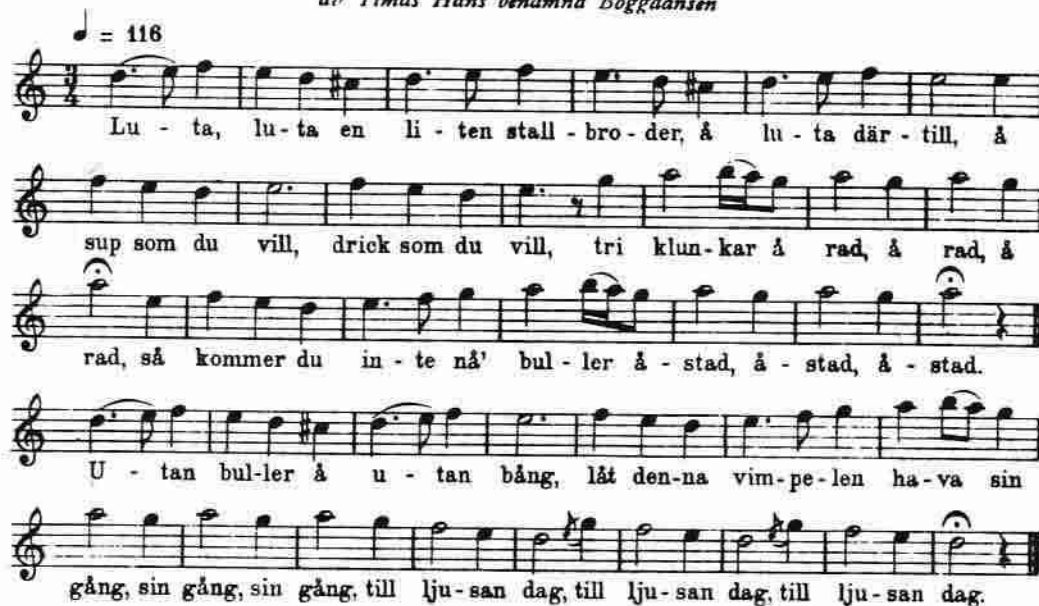
Hvem skall denna vimpelen hafva,
Med lustigt mod?
Den skall brödren (Jönsson) hafva,
Vår vän, så god.

Så luta dig till
Och drick som du vill
Tre klunkar å ra', å ra' å ra',
Så kommer du int' någe buller åsta.
Ja, utan buller och utan bång
Skall denna vimpelen hafva sin gång
Till ljusan dag.

Som jämförelse följer här en långdans efter Timas Hans, Ore.

45. LÅNGDANS
av Timas Hans benämnd Boggdansen

$\text{♩} = 116$

Lu - ta, lu - ta en li - ten stall - bro - der, å lu - ta där - till, å
sup som du vill, drick som du vill, tri klun - kar å rad, å rad, å
rad, så kommer du in - te nå' bul - ler å - stad, å - stad, å - stad.
U - tan bul - ler å u - tan bång, låt den - na vim - pe - len ha - va sin
gång, sin gång, sin gång, till lju - san dag, till lju - san dag, till lju - san dag.

Måns Gudmunds »fassa» (farmor) sjöng denna låt för Timas Hans år 1856.
Se även anm. vid nr 20. —

Ordet »vimpel» betyder sannolikt bågare, kannan. — Jmfr. det skånska »bimpel», som förkommer i sammansättningen »tjärbimpel», tjärkanna. — Samma melodi med text förekommer i Bohuslän; där heter det »pimpelen».

Gemensamt för dessa uppteckningar är att de otvivelaktigt hör till den typ av långdans, som i dansdelen kallats för den »sprungna».

Den följande uppteckningen, som egentligen inte är annat än den engelska kungssången på sörmländska, skiljer sig från de föregående genom att den med fördel kan användas till både den »skridna» och till den »sprungna» långdansen. Vi har valt att exemplifiera detta genom att först presentera melodien direkt ur Rosenbergs häfte:

N° 142. Andante.

Så har vi skrivit om melodien till 6/8 takt.

De följande exemplen är av samma typ som den sistnämnda.

N° 91. Andantino.

N:o 91. Till denna melodi funnos flera texter, hvaribland en oskyldig dryckesvisa var den vanligast förekommande.

N° 81. Andante.

N:o 81. Enligt allmänna sångbruket i Södermanland betydligt afvikande från I. N. Ahlströms sättning af samma melodi:

Klar sol uppå blå himmelen lyser, : :
Månen tittar så trind å' röd,
Kalla vattnet, som Herran böd,
I friska källorna fryser.

LÅNGDANSMELODIER SOM VALS.

En hel del av melodierna fick dubbel användning. Dels som långdansmelodier, dels som valsmelodier. Om detta kan sägas att det bevisligen var så att valsdansen, alltså omdansningen i valsbanda, slog igenom tidigt på 1800-talet. Mycket talar dock för att spelmännen länge var ovilliga att spela de nya melodierna utan höll kvar sina gamla. Det blev då långdansmelodierna som fick göra tjänst:

105. VALS efter Karl Rickard Ahlberg, Sköldinge.

Valsen var efter fadern, som lärt den av *Spel Kalle* i Bettna. Till melodien mindes Ahlberg en visa i två strofer: »Ost å brö å brännvin».

VALS efter Lindblom i Rejmyre, upptecknad efter Pettersson i Valla.

VALS efter Carl Arvid Rosenberg, Sorunda.

Rosenberg hade lärt valsen efter Petter Olsson i Vimossa, Sorunda. Dubbelgreppen tillfogade av Arne Blomberg.

stämn.

The score consists of four staves of music in 3/4 time. The key signature has two sharps (F# and C#). The first staff is marked 'stämn.' and features a melody with some triplet markings. The second and fourth staves include first and second endings (1. and 2.) for a double bar section. The music is written in a simple, folk-like style with eighth and quarter notes.

För den i dans obevandrade kan väl här påpekas att det går mycket bra att spela långdanserna som vals utan att spelmannen behöver göra om melodierna.

WIENERVALSEN

Så småningom spreds även valsmelodier bland allmogespelmännen och snart kom även till Sörmland små svallvågor från Johan Strauss' framfart över Europa.

Låt oss först presentera ett exempel på wienervals. An der schönen blauen Donau, komponerad av Johan Strauss (1825-1899).

ON THE BEAUTIFUL DANUBE WALTZ

WALTZ.
No. 1.

I ren wienervalsanda komponerades många valser av spelmännen under mitten av 1800-talet. Ett sådant exempel är Gamla Vingåkersvalsen, som du finner i artikeln Några märkliga Vingåkersdanser på annan plats i detta nummer.

K. P. Leffler skriver om valsen i Folkmusik från norra Södermanland¹⁾ 1899:

Gammalvalsen, hämtad från sydtyska folkdanser, blef hastigt populär i Europa — den finnes t. o. m. representerad i en opera, Webers *Friskyttan*¹⁾ — och var hos oss en tid societetsdans, tills den utträngdes af sin variant, den nya valsen (släpstegevalsen). I norra Södermanland är den känd sedan början af 1800-talet, utträngdes för omkring 15—20 år sedan af släpstegevalsen, men har på de 5, 6 sista åren åter tagit fart, enligt uppgift återinförd från Uppland. »De gamla» påstå, att den ej dansas så bra nu, som förr. Vid jämförelse under en bal har jag funnit skillnaden vara, att de gamla togo alla stegen mera mjukt likformigt än de unga, så att de åstadkommo en jämnare rundsvängning kring hvarandra, hvilken kom gummornas kjolar att under hela dansen stå rätt ut som spetsen på en vid och stor strut.

Gammalvalsens rytm står nära hambopolkettens, i det alla tre taktdelarna äro lätt markerade. I hambopolketten sker markeringen dock mera spetsigt, halft stackato; i gammalvalsen är melodien mera jämnt flytande med sina ständiga opunkterade åttondelar, hvartill kommer att gammalvalsen spelas fortare. Skillnaden mellan de båda melodiarterna är dock ofta obetydlig. Sålunda kan t. ex. valsen nr 15 i samlingen lätt spelas som hambopolkett, åttondelspolskan nr 51 som gammalvals.

¹⁾ Såsom ett kuriosum kan i detta sammanhang förtjäna framhållas gammalvalsrytmen i pizzicatoackompanjemanget till Don Juans serenad i Mozarts opera af samma namn, mot hvilket den mjukt framflytande melodien bryter sig på ett egendomligt verkningsfullt sätt.

N:o 15. GAMMALVALS efter Pehr Ericsson, Helgarö.

— Det är fasligt, hvad hon spelar falskt!
— Det är påbrå: det gjorde hennes pappa också.

N:o 51. HAMBOPOLKETT efter Fredrik Larsson, Vansö.

Under vårt århundrade har valsens tempo alltmer sjunkit vilket bl a visas av Carl Jularbos skivinspelningar. Ett bra exempel på denna långsamma vals är Lyckobringaren:

Lyckobringaren

Vals

BREFLÅDAN

I Sörmlandslåtens förra nummer fanns under rubriken "Vad menas?" ett inlägg om bidragsbestämmelserna för ungdomsverksamhet. Inlägget var skrivet av Bo Björkman, som här får svar på tal i ett genmäle från Sune Åhberg.

Bidragsfrågor är alltid intressanta. Tyvärr är allt för få medlemmar medvetna om vilka förutsättningar som gäller. En del, som t ex Bosse tolkar bestämmelserna så att de skall passa in på en organisation som inte är medveten om avsikten med bidragen.

Låt mig få lägga några andra värderingar och bemöta Bosses provokation. Deltagare i öppen verksamhet räknas ej. Det tycker jag är självklart, folk som deltagar i den verksamhet vi bjuder, måste vara intresserade. Varför skall de då inte vara medlemmar? Ingen har sagt att det skall vara någon ocker i medlemsavgifter.

Varför blanda in SIA i denna fråga? Det är en verksamhet som ligger helt utanför medlemsgruppverksamhet. Ekonomifrågan ligger helt på skolan. Vill Du komma ifrån ungdomarnas medbestämmanderätt genom att fortsätta öppen verksamhet? Ja, det märks

ju tydligt när man läser fortsättningen av Ditt yttrande. Hur skall ungdomarna i vår organisation kunna känna samhörigheten i medlemskapet om de inte får vara med och bestämma. Som vanligt i denna fråga så skjuter Du in Dig på de yngsta medlemmarna för att motivera Ditt utfall. Vad säger Du om 12—16-åringarna. Det får inte vara så att vi har den förutfattade meningen att våra ungdomar är så mentalt funtade att de icke förstår vad vi sysslar med. De måste få vara med och utforma sin egen verksamhet, det tillhör de demokratiska rättigheterna.

Våra stadgar uppfyller helt myndigheternas krav. Frågan är dock om de vuxna medlemmarnas nonchalans uppfyller kraven. Alla medlemmar har rätt att kräva medbestämmanderätt, information m m det finns inget undantag i våra stadgar. Tillhör Du ungdomsmedlemmarna, så har Du alltså rätt att kräva alla handlingar som vuxenmed-

lemmarna får, undantaget är Hembygden. Bosse, Ditt resonemang kring bestämelsen om att huvudparten av medlemmarna skall vara i åldern 7—25 år verkar tramsigt. I inledningen framgår att bidraget är avsett för ungdomsorganisationerna. Om Du anser att vår vuxenverksamhet skall stödjas ekonomiskt så får Du finna andra vägar men Du skall inte angripa stödet till ungdomsorganisationerna—ungdomsverksamheten. Det rätta vore kanske att bilda två medlemsgrupper, en för medlemmar under 25 år och en över. Då kanske samhällets insatser skulle hamna hos den bidragsberättigade gruppen. Deras pengar skulle inte kunna användas till att bedriva vuxenverksamhet.

Upp till kamp ungdomar så att Era pengar hamnar på rätt ställe.

Upp till kamp för medbestämmanderätt.

Sune Åhberg

Fortsättningen grof

Kontakt med läsekretsen har ofta efterlysts. Många gånger tvivlar man på att de olika artiklarna i vårt blad verkligen blir lästa. Orkar läsaren verkligen igenom ett trettioårigt medlemsblad ända till slutet?

Jojomen, nu vet vi! Det är många läsare som plöjer vårt blad från pärm till pärm. Åtminstone förra numret...

Kommentarerna till de publicerade "grofva" visorna har varit många och olika: "Bra gjort...", "Får inte upprepas...", "Gärna fler...", "Bevis på dåligt omdöme!"

Ett påtagligt resultat av artikeln är att förbundsarkivet fått ett antal nya uppteckningar med burleska visor. Vi tackar och välkomnar fler...

Vad tycker Du om vårt blad och dess innehåll? Skriv en rad till Sörmlandsläten, tidningen som är öppen för alla!

DAGBOKEN

Med anledning av de "fula visorna" i distriktstidningen Sörmlandsläten.

**SÅSOM VÄN AV
ORDNING OCH GOD
MORAL BER JAG
ATT FÅ PROTESTERA
MOT INNEHÅLLET
I SÖRMLANDSLÄTEN
NR. 2.**

**OCH SÅ BER JAG
ATT FÅ PRENUM-
MERERA FÖR 1976,
1977 OCH 1978.**

Hembygden

Till redaktionen för Sörmlandsläten,
c/o Blomberg, Holmfastvägen 8
151 36 Södertälje.

Styrelsen för Nyköpingshus Spelmansgille beslöt vid sammanträde den 23 november 1975 att till redaktionen för Sörmlandsläten inge en skriftlig erinran med anledning av artikeln "Fortsättningen grof" i senaste numret av tidskriften. Styrelsen ansåg enhälligt att publicerandet av dessa grova vis-texter endast väcker anstöt och äckel hos flertalet läsare, och på intet sätt kan anses fylla något kulturbevarande ändamål varken ur folkdans- eller folksmusiktraditionell synpunkt.

Vi lever i en öppen och frispråkig tid, på väg att lyckas i frigörandet från gamla sexuella fördomar, och har hälsat med välkomnande den naturliga, sunda upplysningen, förmågan att tala enkelt och rättframt i sexuella frågor med våra barn och ungdomar. Den friheten får inte missbrukas så att man på detta sätt äventyrar de landvinningar som gjorts.

Dessa gamla vistexter utnyttjar den gamla fördomsfullheten för att bli just så grova och fula som vi upplever dem än i denna dag. Låt dem därför gärna arkiveras i något museiarkiv, om man så finner motiverat, men låt oss slippa få anledning läsa in Sörmlandsläten för våra barn - en tidning stänger man inte av som en TV-apparat.

"Meddelaren" resp. "Upptecknaren" har f.ö. låtit läsaren förstå att man varit väl medveten om det äventyrliga i att "gå så långt".

Vi kan från Nyköpingshus Spelmansgilles sida endast beklaga att man låtit artikeln gå i offentligt tryck.

Nyköping 1975-11-27
Nyköpingshus Spelmansgille
Styrelsen

e.u. *Värdshuset*

BOSTRÖMIANA

Gustaf Wetter

Ivar Boström, Valla, är son till den legendariske Riksspelmannen Albert Boström, Floda, död 1931. I likhet med sin far är han lite smått tusenkonstnär: spelman, målare, murare, grov- och klen-smed m.m. Alberts mor var född österrikiska och hette som gift Kochs. Hon var av en musikar-lisk släkt. En bror till henne var kapellmästare för Norrköpings Orkesterförening på sin tid. Farmor var ilsken men mycket begåvad, säger I. B.

Den trivsamme gamle spelmannen i Valla är om-tyckt av alla för sitt glada lynne, sitt soliga humör i alla livets skiften men framför allt för sina snab-ba och vassa repliker. Man kan i det fallet tala om "Boströmiana" och det vittnar väl om att det inte är något fel på övervåningen hos den drygt 90-årige spelmannen. Det enda felet med den våningen är att han nu ser lite dåligt. "Men jag har ju sett det mesta," säger I. B. Men lite ledsen är han över att han nu inte kan måla någon oljemålning. Det gjorde han bara för ett par år sedan. I det fallet har han ärvt sin faders anlag; denne kunde, jämte mycket annat, både teckna och måla.

Veckan före midsommaren 1973, närmare bestämt 14-16 juni, var det uppspelning för Zorn-märket i Södertälje. Det är en stor begivenhet och över 100 spelmän från skilda bygder i Sverige brukar an-mäla sig för att spela upp för Zorn-jury. Så var även fallet 1973. Alla som spelar upp har ett mål som en önskedröm: att bli tilldelad silvermärket och därmed ha rättighet till titeln Riksspelman.

Jag anmälde Boström i god tid, givetvis utan hans vetskap. Några dagar innan uppspelningarna skul-le börja, ringde jag I. B. och sa: "Din far var Riksspelman. Det ska Du också bli. Du ska spela upp för Zorn-märket." - "Jag har inte anmält mig å nu ä dä för sent," sa 87-åringen. "Anmält Dig har jag gjort. Du ska spela upp den 16:e på förbun-dets bekostnad. Jag ska till Södertälje på ett vik-tigt möte den 16:e. Du får åka med mig, spelar upp när jag är borta och pratar och så får Du åka med mig hem. Stäm fiolen! Sätt Dig och öva på farsgubbens låtar! Rätte och packa Dig!"

Jag fick säga mycket utan att bli avbruten och det var och är ganska ovanligt när det gäller Ivar Boström i Valla. Han gnällde och gnall och sa, att han legat av sig. I det fallet ljög han. När jag påpekade det och han ändå tvekade, slog jag föl-jande vad med honom: "Om Du inte blir Riks-spelman, får Du 50 kronor av mig. I motsatt fall ger Du mig 50 kronor." Det gick han med på.

På lördagen spelade han upp och på kvällen åkte vi båda hem. På söndagen var det en stor spel-mansstämma i Södertälje och efter den skulle resultatet av uppspelningarna tillkännagivas och diplom och märken delas ut. Boström blev Riks-spelman. Jag gick fram och gratulerade, slog honom i näven och sa: "Femtilappen ska jag ha före jul!"

Tiden gick. Framåt Lucia ringde jag I. B. och sa att jag snart ville ha 50-lappen. "Va dä allvar?" sa Ivar förvånad. "Det kan Du skriva opp! Nu måste Du raska Dig, för jag har redan börjat läsa Svinstuge-Fredriks besvärjelser och recept och jag tycker det är synd, att just Du ska få mag-ondska till julhelgen." - Det tog skruv. Ivar har färdkort, men det begagnar han sällan. "Skattebe-talarnas pengar går åt till alla fängelser och alko-holistanstalter runt omkring oss," säger I. B. "Snälla människor står i kö för att skjutsa mig, så jag klarar mig utan Färdtjänst." Nu kom han snabbt i taxi till mig. (Men han hade åkt buss till torget på egen bekostnad). Han hälsade, bockade, önskade god helg och klarade upp vadet. - Vännen Ivar har en välgörande respekt för Svinstuge-Fredrik. - Alltså, 1-0 till Wetter, men det var enda gången. Ty i vänskapligt gnabb (islänningar-na kallade det för manna-jävning), som alltid förekommer mellan I. B. och mig när vi är till-sammans, får jag alltid stryk.

Boström i Valla är flintskallig. En ung och söt kvinnlig folkdansare lade sin lilla hand på den gamle spelmannens kala hjässa och sa: "Har Du legat i en för kort säng, farbror Ivar?" Repliken kom omgående: "Sällan växer mossa på ädelste-nar."

Katrineholms Spelmanslag gjorde en gång en utflykt till Kolmårdens Djurpark. Bland alla vilda djur, som vi där fick beskåda, fäste sig I. B. särskilt för en väldig gorillahane, bred som en logdörr över ryggen. När den otäcke besten fick syn på mig, som stod väl skyddad bakom ett stängsel, visade odjuret sitt fruktansvärda tandgarnityr, reste sig på bakbenen och slog med högra armen på den väldiga bröstkorgen. Denna tjänstgjorde som en välstämd resonansbotten och ett kraftigt ljud, som från ett spänt trumskinn, hördes vida i nejden. Samtliga deltagare i resan - karlar, fruvar, barn och fästmör - var mycket imponerade. Boström vände sig till mig och yttrade med ljudlig stämma: "Hör Du Wetter! Sir Du inte, att apan känner igen Dig och vill hälsa på Dig? Enligt naturvetenskapens senaste rön ska just gorillan vara stamfader till alla smålänningar."

På ett kalas stod jag en gång och pratade med två av mina f. d. elever, ett par söta flickor i 19-årsåldern. Vackra var de när de satt på skolbänken och de var om möjligt ännu vackrare när vi nu träffades. Boström var med och sämre syn hade han inte, utan att han kom fram och tittade flickorna i ögonen, länge och eftertänksamt. Så sa han på sitt sörraländska idiom: "Ygo' på flicko' ä vackre så dä ä ett stort elänne åt'et. De liknar Dina fötter," fortsatte han och vände sig till mig. "De är stora, mörka, ömma och fuktiga." - "Dä va' en skojig farbror," sa "flicko". Jag fick inte ett ord med i laget. Konversationen skötte I. B.

Arbetade gjorde Ivar långt in i ålderns höst, viligt och glatt och med synbart resultat. Han har en ovanlig intensitet i allt vad han företar sig. Han är liten till växten men spänstig som en stålfjäder. Mig har han hjälpt många gånger med många praktiska detaljer utom- och inomhus. Hans matlust står i omvänt förhållande till hans arbetsförmåga och det beredde särskilt min kära hustru bekymmer. När han mitt på dagen vid 12-tiden petat i sig lite mat och druckit ett glas lättöl, sa han till mig: "Du som varit lärare, kan väl ge mig ett betyg." - "De ska Du få. Skriftligt. På stubben," sa jag, satte mig ned och skrev:

"Arbetsbetyg" för Ivar Boström, Valla

ArbetsförmågaBerömlig
 Förmåga att under fritid berätta "sanna" berättelser ur livetBerömlig
 Konsumtionsförmåga av:
 MatUnderkänd
 Lättöl och liknande drycker.....Med nöje godkänd
 Starkare dryckerUnderkänd
 Förmåga och förutsättningar att kunna umgås i möblerade rum.....Berömlig

Efter vederbörlig underskrift tackade Boström och tog emot intyget, men någon längre vila efter maten blev det inte. Arbetsbasen körde ut mig och han fortsatte att mura med mig som hantlangare. Då skulle jag göra mig lite viktig och sa till chefen: "Det är besvärligt att vara hantlangare åt Dig. Jag får murbruk i munnen." Repliken kom blixtnabbt: "Om Du håller käften, får Du inget murbruk i den. Inget annat skräp heller."

Ett gott råd, som jag alltid har följt.

Gustaf Wetter

GUSTAF WETTER:

Några märkliga Vingåkersdanser

Jag har penetrerat Vingåkers folkmusik i text, låt-uppteckningar och bandinspelningar samt lämnat uppdragsgivaren, Vingåkers Hembygdsförening, en så noggrann redogörelse, som det varit mig möjligt.

Det var ett strävsamt jobb, som tog mig c:a ett år av engagerat arbete, så engagerad man nu kan vara på äldre dar.

Jag skulle tro att V:a Vingåker är den socken i Söder-

manland /på den tiden det fanns socknar/ som har den största folkmusikskatten, inte mindre än 593 låtar bifogades redogörelsen. Av dessa har jag här valt ut fem märkliga melodier. Om dessa skrev jag i en tidsningsartikel i Katrineholms-Kuriren 1974.06.20.

Det är ett nöje för mig att även låta Sörmlandslåtens läsare ta del av artikeln. En del av innehållet kan troligen vara till gagn och nytta för både spelmän och folkdansare.

Långsamt

När Lasse var liten, då gäde mor och fick bröd

polsktakt

gläder han sig en bit och var

□ Dans, egen för Vingåker, skriver folkmusikupptecknaren A P Andersson, Berga, Vingåker, år 1880 om denna intressanta melodi.

Att dansen är av långdanstyp är säkert, och den var ju inte speciell för enbart Vingåker. Hur det nu är med denna "daldans", som Oxenstierna skriver om i "Skördarna", så var det en åldrig folkslig dans och dansades troligen lite varstans inte bara i Dalarne och Vingåker.

Första reprisen på denna intressanta låt känner säkerligen många igen. Det är ju den bekanta dalvisan med den kända texten: Om sommaren sköna när marken hon gläds... Det finns en politisk visa från år 1752 om de fyra stånden, som anses författad av själve Anders Odel. Den börjar också likadant som ovanstående Lasse-visa. Folkdansens i polsktakt är säkerligen äldre än visan, och det kan tänkas, att daldansen dansats i Vingåker för 200-250 år sedan. Johan Gabriel Oxenstierna, skalden och den blivande riksmarskalken, var född på Skenäs i Vingåker 1750 och tillbragte sin lyckligaste tid där. En typisk skildring från romantikens tidevarv är Vingåkers-dikten Skördarne, tryckt 1806. Nog är det ro-

ligt att läsa alexandriner och jag kommer ihåg, hur jag njöt av det som gymnasist. När jag nu på äldre dagar läst om delar av detta verk, förstår jag inte, att man som ung hade tålmod traggla igenom hela denna dikt med sitt oändliga ordsvall. Gud signe dig, ädle Johan Gabriel, men tvi attan vad du är tröttsam! Det tar en evighet, innan man kommer ut på åkern och tillbaka till kvällsdags. När oxen drar sin leriga plogfåra, så långsamt, så långsamt, att både bonddrängen och läsaren hinner somna, gläder man sig storligen åt sådana uppfinningar som traktorn och skördetröskan.

Så här står det om daldansen i dikten från Skenäs:
Beprydd med mindre smak den

tunga Daldans röjes som, förd i skilda par i ständig rundel böjes och vid en åldrig ton med oförvägna språng tar inga lagar an uti sin yra gång.

Att Oxenstierna sett denna dans dansas av allmoget får man väl ta för givet. Annars kunde han väl inte beskrivit den så detaljerat. Musiken verkade redan på skaldens tid gammal. "Åldrig ton" står det ju. En yr men samtidigt tung dans var det. Men säkerligen följde den nog sina lagar, det gör alla folkdanser, fast en som ej är initierad har svårt att se det. Skulle denna daldans, som beskrivs i "Skördarna", vara en äkta Vingåkers-dans?

Låt oss dan-sa, lär oss lustiga gla- som Ers
 vara, da
 Ex-cel-lens

□ Polska efter Axel Wester, Vingåker, upptecknad 1935 av Olof Andersson.

DA GREVEN SKULLE DANSA

En intressant gammal polska hör ihop med Blinde excellensen, greve Gustaf Trolle-Bonde på Säfstaholm. Denna polska spelades

upp på fester på Säfstaholmsgodset, då greven skulle dansa. Sedan diktade någon orden till första re-
 prisen. Enligt dessa skulle Blinde excellensen varit ovanligt glad, men så var ingalunda fallet. Låten spelades av Widmark och hans lärjungar och var spridd även

i Östergötland. Det är mycket sällan man kan lokalisera en allmänt spelad polska till endast en bygd eller ett landskap. Låtarna vandrar. Varifrån de ursprungligen stammar, kan man endast undantagsvis konstatera.

Ving-ä- dan- med lit- vän, hvi-skör slår,
 kem sar sin la så ta te så
 hvi-skör- ta te slår, på ryg-än. Brö-slung-a ä
 val-pö-sen med. bän ne häng-lä så
 le- je. ä e-sen.
 hvi-skör slår, hvi-skör slår slår, på ryg-geu
 ta te slår, ta te ä slår, på ryg-geu
 än

□ "Vingäkern dansar med sin lilla vän", den s k Vingäkersvisan i Dybecks Runa 1871.

Vingäkern dansar med sin lilla vän, den s k Vingäkersvisan i Dybecks Runa 1871.

Texten är i sin helhet följande:

1. Vingäkern dansar med sin lilla vän
 så hvita skörte' slår, så hvita skörte' slår på ryggen än.
 Bröslunga och vallepösen, medjebänne' & hängelåsen
 Så hvita skörte' slår, så hvita skörte' slår & slår på ryggen än.

2. Vingäkerskulla, trallilallila
 så hvita tröja uppå ryggen slår, på ryggen slår
 Hängebänna och tummelappen kvifvekedja & pungetrossen
 så hvita tröja slår, hvita tröja slår och slår på ryggen än.

Detta är en sångpolska, vilket inte hindrar att den också spelades. Orden har väl kommit till, när någon sett en Vingäkerspolska dansas och sedan velat skild-

ra denna dans. Det som diktaren då mest fäste sig vid var "then gamle wackre Klädedräkten" med alla dess dräkt detaljer. Det finns väl ingen svensk folkdräkt, som blivit så omskriven som just Vingäkersdräkten. Blev den nu också besungen till en så vacker melodi som i denna visa från Dybecks Runa 1871, får man våga, det påståendet, att den musikalska smaken var högt utvecklad i Vingåker för drygt 100 år sedan.

Han dan- sar med flick- or- na i
 ring, i dan- sen som så lätt som en-
 ting. Ja, han dan- sa från kött till sen
 dag, om ar- te gäl- han och ta tag
 be- det ler och kan ett tag
 Toa La la la ...

□ Nya Vingåkersvalsens, upptecknad av Ruben Liljefors före år 1890 från Skogs socken, Hälsingland. Texten av K Alex Carlsson, Chicago.

Det som framför allt annat gjort Vingåker riksbekant är den s k Vingåkersdansen och Vingåkersvalsens. I radio förekom i maj 1966 under rubriken "Melodi på ort och ställe" ett program om just den dansen och den melodin. Radioreportern Hilding Pettersson intervjuade då mig, och jag skall nu göra reda för vad jag då pratade om.

FLICKORNA KRUSAR

Själva dansen är komponerad i likhet med många andra av våra s k svenska folkdanser. Man behöver sannerligen inte titta länge på Vingåkersdansen för att konstatera, att den inte kan vara någon äkta svensk allmogedans. Genom hela dansen går ju det motivet, att två flickor krusar och gör sig till för samma kavaljer. På dansbanor i forna dagar — och delvis även nu — var väl förhållandet det motsatta: det var pojkar, som tävlade om flickornas gunst. Och den nävnan tog sig ju ibland ganska hårdhänta uttryck.

Den som komponerat Vingåkersdansen hette Anders Celinder.

Han var född i Stockholm 1806 och var balettmästare vid operan och Ladugårdslandsteatern i mitten av 1800-talet, och jag skulle tro, att Vingåkersdansen dansades för första gången av medlemmar ur Operabaletten vid den tiden. Själva dansen skulle således hunnit med att fira 100-årsjubileum.

VINGÅKERSDRÄKTEN BEKANT

De som lanserade dansen som svensk folkdans var några studenter i Uppsala, som 1880 bildat ett folkdanslag, som hette Philocoros. Naturligtvis uppträdde de i sockendräkter. Den dräkt, som då var mest bekant i Mellansverige var Vingåkersdräkten, och detta berodde till stor del på Vingåkers handelsfärder. Alla människor visste, att de som i mitten av 1800-talet kom åkande till marknads- och handelsplatser och var klädda i långa vita vad- malsrockar, var från Vingåker. Törhända kanske de med någon grant klädd Vingåkerskulla dansade en polska, så att de vita skörten flaxade. Till stor del be-

rodde det nog på dräkten, att Vingåkersdansen redan från början blev så populär. Vingåkersdansen jämte bl a Jössehäradspolska, Fryksdalspolska och Skrällåt komponerades omkring 1845 till folk- lustspelet Värmlänningarna. Philocoros blev efter 1880 stilbildande och Vingåkersdansen är än idag en omtyckt dans bland våra många folkdanslag. Numera känner nog de flesta till att dansen är komponerad. Musiken är en vals, en populär dans för 100 år sedan liksom i våra dagar. Celinder hade komponerat sin dans så, att den gick att dansa efter vilken vals som helst med två repriser. När Philocoros skulle inöva dansen år 1890, saknade man melodi till den. De vände sig då till låt- upptecknaren och kapellmästaren Ruben Liljefors och bad om ett råd. Denne föreslog så en vals, som han upptecknat från Skogs socken i Hälsingland. Valsen var lämplig på alla vis, och sedan kom denna hälsingvals alltid att spelas, och då fick läten namnet Vingåkersvalsens.

LÅTARNA VANDRAR

Dock är det så, att varianter av denna vals spelats i västra Sörmland före 1890. Albert Boström, Floda, hade t ex på 1860-talet lärt sig av August Widmark en vals som visar släktskap med ovanstående melodi. Pillermälle spelade den också. En spelman, Axel Eriksson, Selaön, spelade den nästan lika dant enligt K P Lefflers (?) uppteckning. Det kan ju således tänkas, att denna vals kommit till Hälsingland från Södermanland. Och det är ju inte så märkvärdigt: låtarna vandrar. I den version den nu är känd som musik till Vingåkersdansen spelades den dock i cke i Vignåker före 1890. Värmlänningarna, "ett sorglustigt tal-, sång- och dansspel" med musik av A A Randel uppfördes första gången i Stockholm 1846. Då dansades Vingåkersdansen enligt uppgifter jag fått. Men till vilken musik? En sådan lättjungen melodi som Nya Vingåkersvalsen måste locka människor med poetiska anlag att skriva ord till låten. Det finns många som försökt sig på det med mer eller mindre framgång. Den mest förekommande versionen har fy-

ra strofer. Det är endast ord till första reprisen. Andra reprisen får bli en refräng som trallas. Så här låter texten:

1. Tjänis på er töser, här ska ni se en gutt,
som dansar som en ängel och tar så långa skutt.
Men vill ni se mig flyga i valsens yra sving,
så koxa på mig riktigt, det kostar ingenting.
2. Här dansar starka Anders med flickorna i ring,
i dansen han dem svingar så lätt som ingenting.
Ja, Anders han kan dansa från kväll till ljusan dag,
om arbete det gäller, han ock kan ta ett tag.
3. Nu svänger han med Stina, och Anna hon ser på,
nu börjar hon att flina med sina ögon blå,
så följer hon i dansen, så vackert hon nu neg.
Nu Stina får ta svansen i Anders famn hon steg.
4. I Vingåker i Sörmland sen gammalt varit sed,
att glädjen den skall trivas i långa ätteled,
men reta inte Anders, han hisklig är som arg.

I Vingåker var pojke kan slåss liksom en varg.

JOHANNA LUNDSTRÖM

Enligt uppgift är första strofen skriven av den gamla rara fru Johanna Lundström, född 1865, hon som varit en ovanligt flitig och gedigen meddelare till Uppsala handmålsarkiv och Nordiska Museet. De tre sista stroforna är författade av K Alex Carlsson, Chicago, Katrineholmspojken, som utvandrede till USA 1923, där han varit med om mångahanda ting. Därom är icke platsen att här orda. Det är roligt att veta, att orden till Vingåkersvalsens melodi är skrivna av Johanna Lundström och K Alex Carlsson, två verkliga hembygdsvenner, fästa vid sin födelsebygd med ovanligt starka rötter.

GAMMAL SCHLAGER

Alla gamla spelmän i västra Sörmland, som spelat tillsammans med eller varit elever till Aug Widmark, hade i sin repertoar en vals som hade namnet gamla Vingåkersvalsen. Så här lät den enligt gamla uppteckningar:

□ Gamla Vingåkersvalsen sådan den spelades av Aug Widmark och hans lärjungar.

Det är inte alls omöjligt, att det är Aug. Widmark själv, som skrivit valsen. Nästan autentiskt lika spelade Carl Erik i Lind, Sme'ns Axel och Per Johan i Hissjö. Albert Boström i Floda "krusade" förstas till låten här och där. Hans son riksspelman Ivar Boström, Valla, spelar låten på samma sätt som fadern. Det är en typisk gammal vals, en sådan, som började dansas i början av 1800-talet (äldre är inte valsen) och levit kvar med friskt liv, ända till våra dagar. Det är ju ingen tvekan om att just valsen är vår mest dansade och vår mest omtyckta s k kulturella dans anno 1976. Det är ju inte svårt att konstatera, att den s k gamla Vingåkersvalsen är en gammal bekant schlager, som sjöngs och trallades till leda i början på 1900-talet, kväsarvalsen, som börjar med följande vackra ord:

En kvanting träder i salen in
för att fröjda med fjällan sin
och alla rynkor (flickor) bli
glada i håg,
ty stunsigare kvanting man
sällan såg.
Grabben sig sakta i salen rör,
tar av sig lörpan (mössan) från
lockigt skör, (hår)
stoppar den ner uti lomman
(fickan) sin
tar ett tag i daljan (bältet) och
gör sig fin.
O, du den stunsigaste kvanting,
som vi någonsin i livet gett
något av vår kvantitettjolanting

ty aldrig bättre i livet vi sett.

Texten är skriven av tecknaren Arthur Högstedt, född 1877 i Böda på Öland och död på Långbro sjukhus 1942, där han under de 38 sista åren av sitt liv vårdades för sinnessjukdom. I den av Albert Engström startade skämttidningen Strix hade han med några teckningar i första årgången 1897. I den tidningen samt även i kollegerna Brand och Karbasen kom han att medverka med sina bisarra och burleska teckningar. Han var nog redan då märkt av den sjukdom som skulle bli hans livsöde. Några makabra versstumpar, som återgav stämningarna från Stockholms undre värld, hade han strött omkring sig på krogarna. Av hans dikter blev kväsarvalsen mest känd. Den publicerades i Strix 1898 och visslades och sjöngs inte bara av gatpojkar och bonddrängar. Den blev ett örhänge, som följde svenska folket ända till våra dagar. Gud vet, om det örhänget någonsin kommer att lossna från öronen på det dansanta Sverige. Jag har då många gånger, då kväsarvalsen spelas, hört både unga och gamla, sjunga Arthur Högstedts högstäm-
da text på örats och hjärtats språk.

KUNNAT BLI FÖRMÖGNA

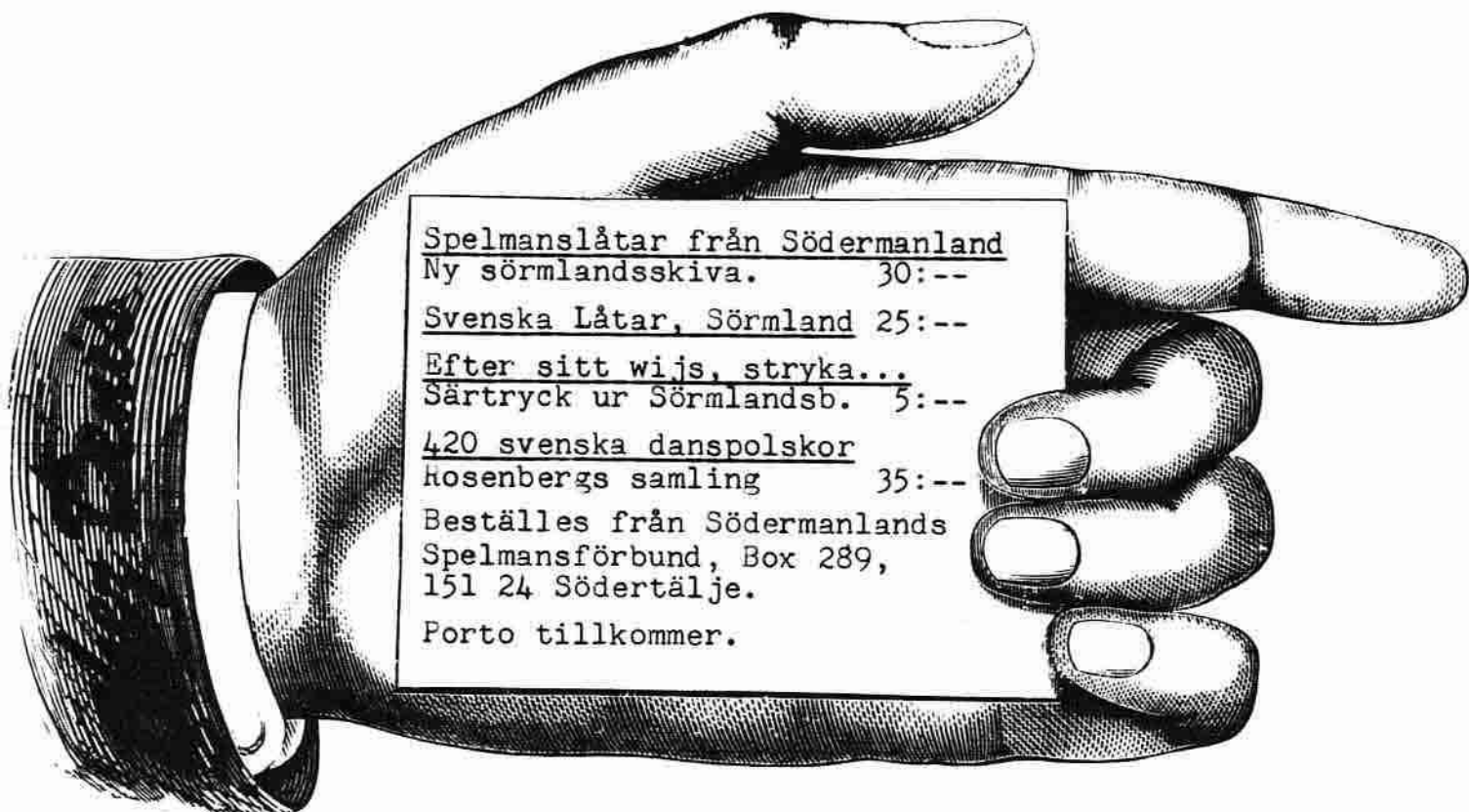
På detta skaldepos hade de båda tecknarna Högstedt och Engström kunnat bli förmögna, om det då existerat samma lagar som 50 år senare. Men de var båda dåliga

affärsmän, och både texten och melodin utnyttjades i hela Sverige, i grannländerna också för resen, utan att textförfattarna och den som lanserat musiken fick ett rött öre. Om melodin har det skrivits mycket. Det kan ju tänkas, att den gamla valsen spelats på andra platser än i Vingåker men den var dock icke så vanlig och populär på någon annan plats som just i Vingåkersbygden för drygt 100 år sedan.

Förfaringssättet för Arthur Högstedt var väl enahanda som för Cellinder. I det senare fallet gällde det att få tag i en lämplig melodi till en komponerad dans. För Högstedt — eller kanske det var Emil Norlander eller nå'n annan revypappa — gällde det att få tag i en melodi som kunde göra skaldestycket om Stockholmskisen populärt. Valet föll på denna gamla Widmarksvals, som spelats i Vingåker 50 år innan texten till kväsarvalsen kom till. På det sättet blev en hälsingevals och en Vingåkersvals riksbekanta.

FAR INTE BLI BORTGLÖMDA

Av de fem melodier jag här i korthet granskat har alla spelats i Vingåker och samtliga är, var och en på sitt sätt, märkliga. Jag tror inte att något jämförbart kan spåras upp i någon annan Sörmlandssocken, som fanns före kommunindelningen. Mätte dessa gamla låtar icke bli bortglömda i Vingåkers- och Oppundabygden!

Spelmanslåtar från Södermanland
Ny sörmlandsskiva. 30:--
Svenska Låtar, Sörmland 25:--
Efter sitt wijs, stryka...
Särtryck ur Sörmlandsb. 5:--
420 svenska danspolkor
rosenbergs samling 35:--
Beställes från Södermanlands
Spelmansförbund, Box 289,
151 24 Södertälje.
Porto tillkommer.

NYCKELHARPSTÄMMA PÅ HERRGÅRDEN I ÖSTERBYBRUK 19-20 JUNI 1976

Under 1970-talet har antagligen redan byggts fler nyckelharpor än under något tidigare decennium. Och detta beror inte på att någon fabriksmässig serietillverkning kommit i gång. Nej, i dag liksom förr är det intresserade amatörer och spelmän som bär upp traditionen. Det är häpnadsväckande att se vilken omsorg, tålmod, skicklighet och noggrannhet man lagt ned på instrumenten. Många har blivit verkliga smycken och flertalet har också utmärkta spelegenskaper.

Även om nyckelharpor funnits i andra länder långt tillbaka i tiden, så är det i alla fall bara i Sverige de bevarats till vår tid. Och det är verkligen ett äkta folkinstrument, som i våra dagar upplever en renässans, så att nyckelharpbyggandet blivit något av en folkrörelse. Skaran av nyckelharpspelmän blir också allt större.

Det är mot denna bakgrund vi för andra året anordnar spelmansstämma i Österbybruk. Vi tror att det kan vara stimulerande för alla byggare att få delta i en nyckelharputställning och få sitt instrument granskat och bedömt av en jury bestående av Eric Sahlström, Jan Ling, Hans Gille och Anton Jernberg. Avsikten är inte att få till stånd en tävling om bästa instrument utan att ge ett så objektivt omdöme som möjligt och råd och tips om förbättringar. Dessutom vill vi ge byggarna tillfälle att träffas och utbyta erfarenheter.

Men givetvis är stämman först och främst spelmansstämma. Och även om vi av naturliga skäl talar mest om nyckelharpor, så hoppas vi att toner från både fiol och nyckelharpa skall klinga i herrgårdens park och salar helgen före midsommar.

För att betona spelmansmusikens funktion som dansmusik så vill vi även ha med dans på programmet. Detta sker dels genom uppvisningar av folkdanslag dels genom allmän dans vid det ärevärdiga Vagnshuset till gammeldansmusik av Svedbergs kvartett varvat med spelmansmusik.

Hjärtligt välkomna till en som vi hoppas i alla avseenden solig stämma på Herrgården i Österbybruk helgen före midsommar.

PROGRAM

Lördagen den 19 juni	Söndagen den 20 juni
kl 15 Stämmans öppnande. Allspel. Uppspelningar.	kl 9 Frukost för spelmän och byggare.
kl 16 Dansuppvisningar. Tillfälle till buskspel och att bese nyckelharputställningen.	kl 10 Visning av Vallonsmedjan.
kl 19 Dans vid Vagnshuset. Samkväm för spelmän och nyckelharpbyggare (med respektive).	kl 12 Festtåg genom bruket. Allspel.
	kl 13 Högtidstal. Dansuppvisning. "Om bedömning av nyckelharpor" Jan Ling. Allspel.
	kl 14 Uppspelningar.
	kl 15 Fritt spel.
	kl 16 Stämmans avslutande i Brukskyrkan.

ANMÄLAN

Namn:
Adress:
Tel:

Jag önskar

- deltaga i uppspelningar på lördagen
- deltaga i uppspelningar på söndagen
- deltaga i allspel
- deltaga i nyckelharputställningen
- få harpan bedömd
- nattlogi i Centralskolan
- nattlogi i privat hem

Anmälan insändes helst före 29 maj till
Gerty Bohman,
Sporrbacksvägen 6A
740 63 ÖSTERBYBRUK
Tel. 0295/208 41

SkivSpalten

Lillemor Wennerström

Jaha, så är det dags att försöka ge en liten redovisning igen av vad som kommit hos grammo-fonbolagen och som är av intresse för oss folk-musikälskare. Samtidigt vill jag påpeka att det som jag här skriver och som jag undertecknar med mitt namn, är vad jag tycker. Atminstone där det finns någon form av subjektiv bedömning (påpekande om orytmiskt spel anser jag inte vara subjektivt). Naturligtvis kunde jag nöja mig med att bara tala om de nya skivornas namn och vem som spelar, men en liten fingervisning om innehållet kan kanske hjälpa en del som funde-rar över vad de ska köpa. Man lär sig ju ganska snart vilken smak och kunskap en recensent har.

För att återgå till skivutgivningen under det senaste halvåret, så verkar den lite mager, men jag har i alla fall hittat några och börjar väl med den som ligger mig varmest om hjärtat.

Spelmanslåtar från Södermanland

SONET SLP-2052

IVAR BOSTRÖM
OLOV EKVALL
SVEN FORSBERG
JOHAN ALFRED
JOHANSSON
EDVARD PETTERSSON

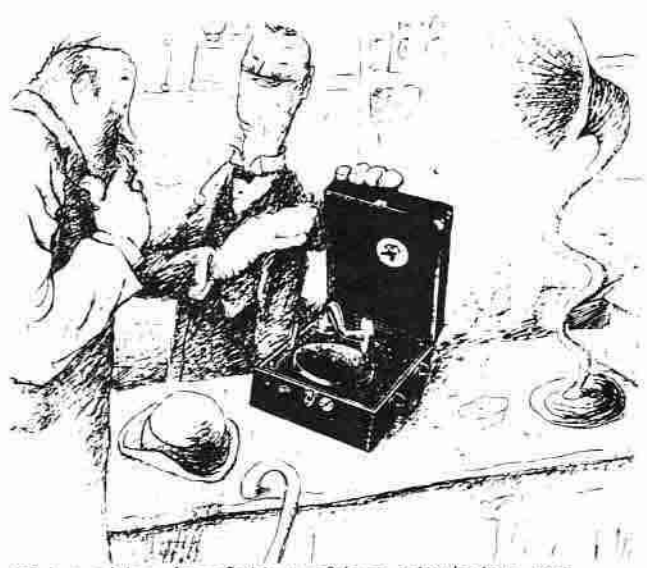
INGVAR ANDERSSON
ARNE BLOMBERG
CHRISTINA FROHM
LENNART TYSK

Spelmanslåtar från Södermanland (Sonet SLP-2052)

Ja, någon närmare presentation behövs väl inte, alla har naturligtvis köpt skivan, eller hur? För de som händelsevis inte har gjort det ännu, kan jag i alla fall berätta följande.

Till Spelmansförbundets 50-årsjubileum för-ra året, planerades att en LP-skiva skulle kom-ma ut. Men trots att inspelningarna gjordes under våren så blev skivan ändå inte klar förrän strax efter jul.

Meningen var att man skulle försöka dokumen-tera några av våra äldre spelmäns sätt att spe-la samt visa vad de unga spelar idag. Och den

äldre sidan innefattar sådana storheter som Ivar Boström, Edvard Pettersson, Sven Forsberg, Olle Ekvall (som bor i Blekinge nuförtiden) och Johan Alfred Johansson från Sparreholm. Allt är nyinspelat utom J A Johanssons spel, som är en direktöverföring från en gammal stenkaka från 1935.

På den yngre sidan spelar Ingvar Andersson, Arne Blomberg, Christina Frohm och Lennart Tysk - ibland tillsammans, ibland en och en. Det är musik från olika delar av Sörmland och består av många polskor (jämna), några valser och en hambopolkett, alltihop mycket dansbart, samt två ridmarscher (ridbara?).

Om du inte har fått tag på skivan så kommer den att säljas på våra stämmor i Sörmland i sommar.

Äldre svenska spelmän, volym 2 (CBS 80752)

Den här skivan innehåller inspelningar gjorda på fonografrullar åren 1914 - 17 av Yngve Laurell. I motsats till volym 1, som mest inne-höll musik från mellansverige (Dalarna, Medel-pad), har man den här gången koncentrerat sig på södra Sverige - Småland, Gotland, Bohuslän och Västergötland.

Det enda man kan säga om den här skivan är att det naturligtvis är ovärdeliga inspelningar och att man ska vara innerligt tacksam att de kom till allmänhetens kännedom att de fanns och att ett grammo-fonbolag ville satsa på att ge ut dem.

Unga spelmän från södra Sverige (Caprice CAP 1099)

Här har vi också en skiva som helt ägnar sig åt södra Sverige. Samma landskap förresten som den förra, bara med tillägg av Skåne och Öster-götland också.

På den ena sidan har vi Anders, Ingmar och Jonas som spelar musik från Västergötland, Göran som spelar skånelåtar på flöjt samt Marie, Sven och Bodil med låtar från Bohuslän.

Sida två innehåller låtar från Småland med Bengt och Eva, Gotlandsmusik med Sven och Tors-ten samt till sist Pelle med sköna Östergötlands-låtar.

Man har samlat unga spelmän som alla för-söker finna en egen stil, långt från spelmans-lag och allspel, och efter att ha lyssnat på den här skivan hyser man ingen oro över att inte vä-ra folkmusiktraditioner ska leva vidare.

Låtarna är polskor, valser och engelskor, det mesta fullt dansbart.

Visor i skillingtryck (Caprice CAP 1097)

En skiva som skivbolaget Caprice gjort tillsammans med Svenskt Visarkiv. Samtliga inspelningar är gjorda mellan 1968 - 73 och de omfattar skillingtryck från hela landet. Hela 14 stycken finns med på skivan, en del väldigt långa och med kanske lite svåra texter, så att man inte hör vad som sjungs. Några tryckta texter till skivan finns inte med och det saknar man verkligen. Både därför att det är roligt att kunna sjunga med och att det är lättare att förstå om man samtidigt kan läsa orden man hör. Skivan blir gärna lite långtråkig att lyssna på annars.

Ekor Anders (Sonet SLP-2054)

Det här är en skiva man kommer att lyssna på många gånger. Och då inte enbart på grund av musiken, utan kanske mest för allt intressant som Ekor Anders berättar.

Skivan har egentligen två ganska olika sidor. Den ena är faktiskt inspelad redan 1954 utav Ekor Anders själv. Det var Kråk Oskar som kom hem till Ekor Anders med en nyinköpt bandspelare och skulle spela in, men det blev lite för mycket festande av, så någon inspelning gick inte att göra.

Ekor Anders blev irriterad på Kråk Oskar och gick till slut sta och köpte egna band och lånade en bandspelare och så satte han igång att spela in sig själv.

Men han gav sig också ut och spelade in andra, och det gör att vi på den här skivan även får höra spel av Guligs Anders och en mycket charmig intervju gjord med honom av Ekor Anders - på älvdalsmål (översättning finns på skivans omslag).

Sida B är inspelad 1973 och Ekor Anders har hunnit bli 75 år, men han är förvånansvärt fingerfärdig och stadig i stråkhanden.

Låtarna han spelar är mest polskor och valser.

Norrbaggar (Love Record LRLP 152)
Finlandssvensk Folkmusik 5

Återigen en skiva med våra spelmanskolleger i Svenska Finland. Den här gången har man valt att presentera musik från Esse i norra Österbotten.

På den ena sidan finns inspelningar med äldre spelmän och på den andra sidan får vi lyssna på spelmansgruppen Stråklekarna som spelar Esse-musiken i lite modernare tappning. Vill du dansa vals, schottis eller finsk polka, så har du ganska bra musik här.

Som avslutning vill jag ta upp ett av de många moderna band som spelar folkmusik i egen stil och med instrument som kanske inte är så vanliga inom vår musik. Ganska många popgrupper har ju försökt att använda folkmusik i sin repertoar med mer eller mindre gott resultat, men en grupp som jag själv har fastnat för är den norska FOLQUE. Deras skiva heter också bara:

FOLQUE (Philips 6317 025)

och de framför en samling sköna längdanskemelodier, springar och reinländer på instrument som; fiol, hardingfele, bratsj (en sorts fiol också, tror jag), dulcimer, bouzouki, mandolin, flöjt, el.gitarr, bas och trummor. Dessutom härlig sång.

Skivan är värd att man lånar ett öra till den.

Och till sist; om du har svårt att få tag i någon av plattorna på din hemort, så upprepar jag adressen till Folklorecentrum i Stockholm igen. Där grejar Izzy Young fram de skivor du vill ha.

Folklorecentrum
Roslagsgatan 22

113 55 Stockholm

Telefonnummer är: 08/15 83 32

GAMLA DANSAR I SKÅNE

(engelskor)

utkommer i april månad 1976

Kan beställas från:

Börje Wallin

Skylgatan 6

252 60 Hälsingborg

Sänd in 18 kronor på postgiro 203908-9

så kommer boken per post.

Spelmän in memoriam

Förbundet firade sitt femtioårsjubileum 1975. Det var ett glädjeår med en rad stora stämmor men det var också ett jubileum med minnen av de många avlidna spelmän som en gång skapade vår organisation.

1975 var även ett år då många av våra spelmän för alltid lade ner sin stråke. Som framgått av vår verksamhetsberättelse avled under 1975 följande spelmän:

Carl Gustav Axelsson	Flodafors	hedersledamot
Thure Enberg	Södertälje	hedersledamot
Yngve Laurell	Stockholm	hedersledamot
Hugo Lindström	Stockholm	hedersledamot
Edith Söderberg	Katrineholm	hedersledamot
Yngve Andersson	Norrköping	
Helmer Bergström	Björnlunda	
Erik Fogelström	Stockholm	
Fritz Grandin	Kungsör	
Elon Lidevall	Nynäshamn	
Johan Saxvold	Katrineholm	
Gunnar Svahn	Norrköping	

När detta skrives har vi fått meddelande om att följande medlemmar avlidit under 1976:

Emil Andersson	Nyköping
Georg Claesson	Katrineholm
Gustav Larsson	Vagnhärad
Arvid Pettersson	Vagnhärad

Det är en tragiskt lång lista med många kära spelmän som nu för alltid har lämnat oss. Flera av dem har varit verksamma i förbundsstyrelsen: CG Axelsson var förbundets förste vice ordförande, en aktiv styrelseledamot under många år. Thure Enberg, initiativtagaren till Södertälje Spelmanslag, var även han mångårig styrelsemedlem. Hugo Martin Lindström var sedan många år en av våra revisorer. Han var medlem i fler av landets spelmansförbund än någon annan.

Flera av de bortgångna spelmännen har haft en egen musikalisk tradition som upptecknats eller inspelats av förbundet:

C G Axelsson är ordentligt dokumenterad med både inspelningar och uppteckningar medan vännen Thure Enbergs plötsliga bortgång gjort att arkivet endast har delar av Thures repertoar inspelade.

Edith Söderberg, "Katrina i Klövåhalla", har glatt tusentals åhörare vid spelmansstämmor och hembygdsfester med sina sörmlandshistorier och visor. Hennes dialekt finns inspelad på olika institutioner och en del av hennes nedärvda visor finns upptecknade av Gustaf Wetter.

Yngve Andersson, den duktige dragspelaren från Norrköping, hade själv en anseilig samling uppteckningar och inspelningar, vilka nu förvaltas av dottern Ulla.

Emil Andersson, bakom honom Arvid Gogman (1877-1964).

Erik Fogelström och Emil Andersson var båda elever till Blinde Kalle i Stigtomta, en av sekelskiftets största spelmän i vårt landskap. En anseilig samling låtar efter Erik Fogelström finns bland Gustaf Wetters uppteckningar och en god del av Emil Anderssons melodier finns inspelade av Svenskt Visarkiv.

Med bara någon veckas mellanrum gick två traditionsbärare från Vagnhärad ur tiden. Arvid Pettersson, som i många år tillhörde Trosa Spelmanslag, var vid sekelskiftet en eftersökt spelman. Tillsammans med flera syskon stod han för musiken vid en mängd danser i trakten. Arvids låtar har spelats in av förbundet vid olika tillfällen.

Gustav Larsson, "Wappersta-Lasse", har med sina dragspel varit en kär gäst vid de senaste årens spel-

Erik Fogelström.

mansstämmor. Gustav uppspelning för zornjuryn vid Kringellek 1973 renderade honom Zorns hedersplakett i guld samtidigt som han blåste liv i debatten om drag spelets vara eller icke vara inom svensk spelmansrörelse. En rad av Wapperstas låtar finns i förbundsarkivet och på Svenskt Visarkiv. Gustav kände mycket varmt för Södermanlands Spelmansförbund, på årsmötet 1975 överlämnade han ett unikt magdeburger-spel och på årsmötet 1976 överlämnades ytterligare två spel samt zornplaketten med tillhörande diplom som en postum gåva förmedlad av dottern Ulla Andersson.

Södermanlands Spelmansförbund tackar de bortgångna för deras insatser för den svenska folkmusikens fromma!

Vila i frid!

Gustav Larsson,
"Wappersta-Lasse".

Gåvor på förbundets årsmöte

Spelmansförbundet har i samband med jubiléet hyllats med en rad gåvor. Några överlämnades i samband med senaste årsmötet.

Som nämnts ovan fick förbundet två av Wappersta-Lasses dragspel samt zornplakett och -diplom.

Ragnar Larsson från Nävekvarn överlämnade en samling folkmusik från södra Sörmland och från en anonym givare överlämnades en check på 1000:- att användas för "fortsatt arbete i Henrys och Arnes anda".

Gåvoraden inleddes av tonsättare Dag Lundin, Hälleforsnäs, som till förbundet överlämnade partituret till ett orkesterverk SINFONIA FOLKLORISTICA.

Dag Lundins tal i samband med överlämnandet återges nedan.

Från Förbundet riktas ett varmt tack till dessa, och till övriga givare, för all uppvaktning i samband med halvsekeljubiléet!

OM ATT FRAMLÄGGA EN FOLKLORISTISK, MUSIKALISK AVHANDLING.

Totalt ointresserad av tidens alla experimenterande strömningar och stilar begår jag risken av att av musikkritiker få stämpeln otidsenlig. Jag kommer att ta det som en komplimang. I rollen som musiklärare har jag i snart tio års tid så många gånger fått underskrivet, att musik utan melodi, rytm eller harmoni

av något slag är för den stora publiken svår att få en bild av. Vår uppfattningsförmåga och inte minst vårt öras omdöme har också gränser och även krav på symmetri och inre ordning.

Då jag under några intensiva studieår medverkade som orkestermusiker i olika sammanhang mötte jag även dessa uppfattningar hos många musiker. Detta har övertygat mig att skriva en musik för lyssnaren, ej för elektronapparaten.

Någonstans i det undermedvetna hos mig har alltid den folkliga låten funnits. Min farfar, som var militärmusiker, spelade även låtar, har kanske gett det i arv. Sedan slutet av 1950-talet har jag tillhört Södermanlands Spelmansförbund, och har på olika sätt lyssnat, tecknat upp och bearbetat låtar.

Det första försöket orsakades av dir. Tor Mann, som uppmanade mig att skriva en svit på låtar som examensarbete, vilket resulterade i Wärmlandsrapsodin, som senare framfördes 1967. Senare tillkom en svit kallad "Sörmlandia", men den blev liggande av många skäl. Under början av 1970-talet fann jag alltflera sörmländska låtar på olika sätt, och samlade dem i en mapp. Under hösten 1975 kom jag att använda mig av några avsnitt ur sörmlandiaskissen och fogade dem samman med ett antal nya låtar, reviderade och stakade ut gränserna och fann, att den gamla klassiska symfoniformen på ett fint sätt skulle kunna stå som stomme.

Med sju olika typer av låtar är min SINFONIA FOLKLORISTICA uppbyggd för en orkester på c:a 40-50 man, d v s en ordinär SORorkesterförenings besätt-

ning. Speltiden är 30 minuter, och formen är uppbyggd i syfte att skapa kontraster i tempo och effekter.

Då låten är specifik i sin art, tillåter den sig inte att bearbetas hur som haver, utan har stora anspråk på stiltrohet, varför många regler i en spelmannssymfoni som denna är givna redan vid den första takten i partituret.

Då Södermanlands Spelmansförbund och i synnerhet deras Gustaf Wetter i åtskilliga år varit mig behjälplig på många sätt, är det naturligt att skriva symfoni med deras egen musik, på deras eget sätt, och givetvis är också verket tillägnat dem.

Som låtsymfoni är den inte helt ensam i vårt land. Verk från tidigt 1900-tal finns, om än de aldrig spelas eller än mindre finns på skiva eller noter. Som gåva till Södermanlands Spelmansförbund i anslutning till deras 50-årsjubileum låter jag förbundet föreslå ev. lämpligt tillfälle att framföra spelmannssymfonin, då man anser det lämpligt.

Prof. Erland von Koch har korrekturläst verket i sin egenskap av vårt lands främste seriösa tonsättare på området bearbetningar av våra gamla låtar. Det har glatt mig, att hans positiva och uppmuntrande kommentarer gällande instrumentation och val av låtar, effekter och formläggning så har infriat mina försök att låta många års strövtåg i Sörmland resultera i en symfoni för spelmän.

Som åtskilliga författare, målare och andra konstnärer på olika sätt har gestaltat Sörmland, har det för mig funnits åtskilliga inspirationskällor i landskapet, som gett mig impulser till såväl kammarmusikstycken som orkesterverk.

Forntidens imposanta lämningar, ödemarker och spelmannsmusik, herrgårdskulturen, bondens idoga arbete på åker och äng, målaröarnas idyll och gamla gruvors hotfulla mörker, omramningen av parklandskapets lövträd eller den svalt mörka barrskogen liksom den vindpiskade kusten i öster med sina karga klippor - det är motiv som kan föda åtskilliga musikverk.

Om vårt landskap på så sätt ligger till grund för några verk i min opuslista och en del annat finns i skiss, så vill jag slå ett slag för musik, där traditionella medel används, gärna byggd på grund av landskapets egen musik.

Eftersom jag inte vill göra våra musiker arbetslösa genom att använda mig av datamaskiner för att framföra musik, intresserar det mig mera, att låta noter och instrument användas.

Det är mycken och stor hjälp, som spelmannsförbundet har bestått mig med under många år. På det här sättet vill jag betala tillbaka - med ränta hoppas jag!

Dag Lundin

MÄLARÖSTÄMMAN

FOLKLIGT SPEL OCH DANS

Spelmans- och dansarstämma kommer att äga rum lördagen den 29 maj 1976 på Rörby gård, Lovö.

PROGRAM:

- 13.30 Musikgudstjänst i Lovö kyrka med spelmän.
 15.00 STÄMMAN BÖRJAR, uppspelningar med möjlighet till dans på intilliggande dansbana. Buskspel och buskdans. m.m.
 19.00 DEN ORGANISERADE DANSEN BÖRJAR. På utedansbanan mest "gammaldans" och på logen mest äldre folklig dans.

Kaffe, läsk, korv m.m. i serveringen.
 Entré: 5 kr.

KOMMUNIKATIONER:

Extrabussar på linje 303 från Brommaplan kl 13.00 (till Lovö kyrka), kl 14.30 (till Rörby gård). 70-kortet gäller! P-platserna begränsade!

UPPLYSNINGAR OM STÄMMAN: På telefon 08-87 91 85.

ARRANGÖRER:

Mälarö Gille, Lovö hembygdsförening, Adelsö hembygdslag, Färingsö hembygdsförening och Ekerö kulturnämnd.

Detta var det sista numret i temaserien om olika dansformer. Från nästa nummer kommer Sörmlandslåtens tema att bli traditioner från olika delar av Sörmland. Vi börjar med Rekarnebygden!

Bidrag till bladet sänds till redaktionen före 1 augusti!

Fatta pennan!

**MISSA
INTE
NÄSTA
NUMMER**